

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
забезпечення виконання Україною Конвенції про цивільно-правові
аспекти міжнародного викрадення дітей»
*(реєстр. № 10176 від 23.10.2023 р.)**

Законопроект розроблено з метою створення дієвих законодавчих механізмів для ефективного виконання Україною міжнародних зобов'язань, взятих відповідно до Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (далі – Конвенція). Зокрема, в обґрунтуванні необхідності його прийняття наголошується, що відсутність у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК) вимог до порядку розгляду судами України справ відповідно до Конвенції на території України призводить до порушень її вимог щодо швидкого розгляду, а саме статті 11, відповідно до якої судові або адміністративні органи повинні прийняти рішення протягом шести тижнів з дати початку процедур. Якщо відповідні судові або адміністративні органи не досягли ніякого рішення протягом шести тижнів із дати початку процедур, заявник або центральний орган запитуваної держави за власною ініціативою або на прохання центрального органу держави, що запитує, мають право просити про надання їм пояснень про причини затримки.

Підтримуючи в цілому прагнення щодо вдосконалення правового механізму забезпечення прав дітей відповідно до зобов'язань, взятих Україною за Конвенцією, вважаємо за доцільне висловити такі міркування щодо законопроекту.

1. Конвенція є багатостороннім договором, метою якого є захист дітей від шкідливих наслідків протиправного переміщення та утримання через міжнародні кордони шляхом встановлення процедури, що забезпечує їхнє оперативне повернення та захист права доступу. У межах законодавства Європейського Союзу до згаданого міжнародно-правового інструменту додається Регламент Ради (ЄС) 2019/1111 від 25 червня 2019 року «Про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у шлюбних справах і справах про батьківську відповідальність, а також про міжнародне викрадення дітей (перероблений)»¹, що містить нові та розширені положення щодо міжнародного викрадення дітей та змінює окремі правила Конвенції. Зазначений Регламент застосовується в усіх державах-членах Європейського Союзу, за винятком Данії. У контексті створення законодавчих умов для ефективного виконання Україною міжнародних зобов'язань варто враховувати сучасні європейські законодавчі тенденції щодо удосконалення існуючих правових механізмів щодо міжнародного викрадення дітей у зв'язку з перспективами вступу України до Європейського Союзу.

¹ Council Regulation (EU) 2019/1111 of 25 June 2019 on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32019R1111>

2. На нашу думку, не відповідають принципу правової визначеності пропонувані зміни до частини четвертої статті 19 Сімейного кодексу України (далі – СК) у частині слів «..., а також заяв про забезпечення позову шляхом влаштування дитини в сім'ю родичів, знайомих або в сім'ю патронатного вихователя у справах про повернення дитини в державу постійного проживання...», оскільки вжите в них слово «знайомих» не дозволяє чітко встановити ступінь близьких стосунків таких осіб з дитиною або членами її сім'ї. У зв'язку із зазначеним, аналогічні застереження стосуються положень частини восьмої статті 158, статей 292², 292⁵, 437 ЦПК у редакції законопроекту стосовно вжитого в них слова «знайомих».

3. Дискусійними, як вбачається, є зміни до частини першої статті 253 СК, оскільки застосована в них правова конструкція передбачає, що «підстави та порядок передання дитини до патронатної сім'ї за договором, визначаються Кабінетом Міністрів України», а при цьому використовується вираз «у тому числі за рішенням суду», що ускладнюватиме змістовно-правове розуміння положень цієї частини, а отже, у разі прийняття Закону на основі цього законопроекту, не забезпечуватиметься можливість однозначного правозастосування. До того ж, вважаємо за доцільне звернути увагу, що постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною» від 20 серпня 2021 року № 893 затверджено: Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя; Порядок виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя та оплати послуги патронату над дитиною; Типовий договір про патронат над дитиною; Примірний договір про умови запровадження та організацію функціонування послуги патронату над дитиною, що надаватиметься сім'єю патронатного вихователя.

4. Позови про повернення дитини відповідно до Конвенції є окремою категорією позовів, зміст яких та порядок подання і їх розгляд пропонується врегулювати шляхом внесення змін до ЦПК. Так, статтю 27 ЦПК передбачається доповнити частиною третьою, положення якої передбачають визначення судів для розгляду позовів про повернення дитини відповідно до Конвенції «розпорядженням голови відповідного апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться такий місцевий суд, та у межах апеляційного округу за задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) особи, з якою перебуває дитина». На наш погляд, пропонувані положення цієї частини не відповідають принципу правової визначеності і принципу доступу до правосуддя, а також термінологічно не узгоджуються з частиною першою цієї самої статті ЦПК. По-перше, на підставі таких змін до ЦПК позивачу буде неможливо з'ясувати, до якого саме суду звертатися з позовом. По-друге, незрозуміло, чи розпорядження голови апеляційного суду видається для кожної справи цієї категорії, чи одноразово, враховуючи приписи пункту 5 Прикінцевих та перехідних положень законопроекту. Крім того, незрозуміло також, як часто голова апеляційного суду може змінювати свій вибір двох місцевих судів і за якими критеріями. Територіальна юрисдикція суду за місцем проживання відповідача не може визначатися

одноразово головами апеляційних судів для певної категорії справ на майбутнє з відсиланням невизначеного кола позивачів і відповідачів до оголошення на веб-порталі судової влади чи в газеті, як це пропонується передбачити пунктом 5 Прикінцевих та перехідних положень законопроекту. По-третє, термін «задеклароване/зареєстроване місце проживання (перебування) особи» відповідає Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» від 5 листопада 2021 року, проте у чинній редакції частини першої статті 27 ЦПК такі термінологічні зміни стосовно декларування місця проживання (перебування) не відображені. Отже, з огляду на викладене, пропонуємо частину третю статті 27 вилучити.

5. Відповідно до абзацу третього частини першої пропонованої законопроектом нової статті 292⁴ ЦПК «У разі наявності у суду інформації про номери засобів зв'язку чи адреси електронної пошти відповідача суд в порядку, встановленому цією частиною, одночасно з опублікуванням оголошення про дату, час і місце розгляду справи повідомляє відповідачу відомими суду засобами зв'язку (телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного зв'язку), які забезпечують фіксацію надсилання повідомлення або виклику».

На нашу думку, змістовний виклад цієї норми не дає можливості чітко зрозуміти, про що саме повідомляти відповідача. Тому пропонуємо викласти це положення у такій редакції: «У разі наявності у суду інформації про номери засобів зв'язку чи адреси електронної пошти відповідача суд у порядку, встановленому цією частиною, одночасно з опублікуванням оголошення повідомляє відповідача про дату, час і місце розгляду справи відомими суду засобами зв'язку (телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного зв'язку), які забезпечують фіксацію надсилання повідомлення або виклику».

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*